

Несиба Палибрк-Сукић
Градска библиотека Панчево
nesiba@biblioteka-pancevo.org.rs

УДК 061.237(=133.1)(497.113 Панчево)“1921/1941“
061.237(=133.1)(497.113 Панчево):027.2
930.85(497.113 Панчево)

Библиотека Друштва пријатеља Француске у Панчеву

Сажетак

Од 11. септембра 1921. године до 28. маја 1941. године у Панчеву је радио Француски клуб, са задатком да шири француску културу и француски језик код Срба. Одмах након оснивања, Француски клуб у Панчеву формира своју библиотеку. Она је временом достигла број од 700 књига на француском језику, из француске књижевности и свих области француске културе. Значајан допринос раду Клуба дали су руски емигранти настањени у Панчеву. Културни односи између Француске и Југославије обновљени су након Другог светског рата, а са Србијом у институционалном виду постоје до данас. Ипак, у Панчеву никада није обновљен рад Француског клуба.

Кључне речи:

Француски клуб у Панчеву, Библиотека француског клуба, француски културни утицај у Србији и Војводини, културна историја Панчева, руска емиграција

Француски утицаји међу Србима у Војводини ширили су се у 18. веку преко богатих Срба школованих у иностранству, посебно оних у Бечу, преко многих француских заробљеника из времена рата Аустрије са Наполеоном, у којем су Срби учествовали у аустријским групама, Срба официра, и самих Француза колонизованих у Банату и Бачкој.¹ Ипак, утицаја француске културе и преузимања манира било је само у вишем српском друштву.

Највише француских књига имао је Доситејева синовац Григорије Обрадовић.² Први превод с француског на српски језик код Срба у Војводини, *Пути ка иосџојаној слави* Шарла Ролена, штампан је анонимно 1775.³, а наредне године изашао је први француски роман у српском преводу, *Велизар* Жан Франсоа Мармонтела. Познато је да је Сава Текелија имао велику француску *Енциклопедију*. Емануило Јанковић је 1790. године у Новом Саду отворио немачко-француску књижару, а његов

штампани каталог француских књига из 1790. године говори о првом француском литерарно-културном утицају на Србе. Прву француско-српску граматику с речником написао је у Трсту 1803. године Јоаким Вујић, а штампао у Будиму 1805.⁴

Први француски утицаји код Срба долазе и преко Доситеја Обрадовића, представника европског рационализма и филозофије просвећености 18. века, који је пропутовао целу Европу и познавао европске језике. Француска је 1830. године међу првима успоставила дипломатске односе са тек створеном Кнежевином Србијом, тако да се њени утицаји у Србији шире у наредном, 19. веку. Јеврем Обреновић је подржао просветитељске идеје и поставио темеље чувеном шабачком Малом Паризу. Друштва пријатеља Француске у Србији се оснивају већ пре Првог светског рата (Француско књижевно друштво у Београду, 1904, и Француски клуб у Шапцу, 1910).

У деветнаестом веку, године 1839, Намесништво Кнежевине Србије послало је прве државне питомце у Париз – Филипа Христића, Димитрија Црноборца и Косту Магазиновића, који су касније били министри и утицајни људи у ширењу француске културе код нас. После њих, многе генерације младих људи школовале су се у Француској.

Првој генерацији Срба школованој у Француској пре Првог светског рата припадали су угледни правници, инжењери, филозофи, математичари, сликари, песници, који касније у Србији афирмишу француску културу, утичу на јавни и политички живот, а управо они

¹ „1770. су основали из Лотарингије досељени Французи у Банату села: Св. Хуберт, 1767. Хацфелд с 400 породица, затим Велику Јечу с 200 породица, Чатад с 202 породице. 1771. основали су Солтур (Szolteur) са 62 породице, исте године Шарлевил (Charleville) са 62 породице, затим Блументал с 92 породице (...) поједине француске породице биле су расуте и по појединим местима у Банату: у Алберхсфелду, Маријенфелду и Хајфелду. У Бачкој су се Французи из Лотарингије и Луксембурга населили у Бачком Брестовцу. Далеко од своје матице земље, ови Французи су се, без своје интелигенције, у немачкој средини уз помоћ државних власти брзо германизовали.“ (Мита Костић, „Прве појаве француске културе у српском друштву“, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду* 2, 2 (1929): 207. Видети и текст истог аутора: „Француска насеља у нашој земљи“, *Панчевцац* (април 1929).

² Исто, 212.

³ Хабзбуршка Монархија, у којој је био доминантан немачки утицај, није била расположена према ширењу француског утицаја и француске културе.

⁴ Мита Костић, „Прве појаве француске културе у српском друштву“, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду* 2, 1 (1929): 72.

оснивају читаонице, клубове и друштва француског пријатељства.⁵

Током Првог светског рата, на француским универзитетима и школама школовало се око 4.000 Срба, потпомогнутих од стране француске владе и разних асоцијација, „Француско-српског одбора“, итд. Овој групи припадају Миодраг Ибровић, Александар Арнаутовић, Милан Марковић, Душан Милачић и други.⁶

Традиција школовања Срба у Француској наставља се и после Првог светског рата, при чему краљевска влада за њих додељује стипендије.⁷

Француска се после Првог светског рата појављује као гарант европских мировних уговора, Југословенска држава се односила према Француској као према савезнику и гаранту мира, реда и поретка, тако да је од стварања Краљевине СХС (Југославије), па све до опадања француске моћи (1934-1936), у југословенској политици доминантан француски утицај.⁸

У Београду је 1904. године основано Француско књижевно друштво које је било духовни претходник Друштва пријатеља Француске („Société des amis de la France“ или „Француски клуб“), основаног 1920. године. Почасни председник био је један француски министар а извршни председник – Јован Жујовић, тада председник Краљевске академије.

У Панчеву је Француски клуб првобитно основан као „Француско друштво“. Од 1. маја 1933. године мења назив у „Друштво пријатеља Француске“ у Панчеву, али уобичајени назив био је „Француски клуб“.

Оснивање овог клуба у Панчеву проишло је из снажног пријатељства француског и српског народа, насталог у Првом светском рату. За његово оснивање непосредна заслуга припада тадашњем француском посланику на нашем двору, Клеману Симону, који је 11. септембра 1921. године дошао у Панчево и у дому Љубице и Ђоке Павловића⁹, великог жупана у пензији, с угледним грађанима Панчева основао Француски клуб. Свечаном отварању клуба присуствовали су представници Београдског француског клуба, председник Академи-

Париски круг руских емигранских писаца (детал са изложбе у панчевачкој библиотеци)

је наука, представници француског посланства на челу са послаником министром Клеманом Симонем.¹⁰ На свечаном отварању присутне у клубу поздравио је уредник *Књижевної гласника* Светислав Петровић.¹¹ На тој првој главној скупштини „Француског друштва“ усвојена су правила која указују да је оно основано с циљем да шири француску културу и француски језик код нас, па у *Панчевцу* од 15. 9. 1921. године читамо:

„Друштво ће се у ту сврху служити предавањима, заједничким читањем, отварањем књижнице и читаонице, учењем француског језика, приређивањем уметничких изложби (...) Друштво се састоји од: 1. редовних чланова – Панчеваца, који плаћају 5 динара месечно и 5 динара уписнину, и имају право гласа, 2. ванредних чланова – странаца, који плаћају 2 динара месечно и немају право гласа, 3. чланова оснивача, који плаћају 100 динара годишње или 500 динара једанпут за свагда и 4. чланова добротвора који једном за свагда плаћају више од 500 динара. Ученици француског језика плаћају 15 динара, а ако су чланови, 10 динара месечно. Нови чланови се примају тајним гласањем на основу предлога два члана друштва. Изабрани су: председница Љубица Павловић, рођена Новић¹², касније Хаџи Павловић (само у 1930 години два пута је с мужем путовала у Свету земљу – Јерусалим), потпредседница Олга Смедервац, друга потпредседница гђа др Бартман, трећа потпредседница Олга Мај, секретарица клуба Кира Кавецкаја (касни-

⁵ Војислав Вељковић (1865-1931), професор Велике Школе и Универзитета, Драгутин Протић (1866-1943), адвокат и гувернер Народне банке, Славко Грујић (1870-1936), дипломата, Мирослав Спалајковић (1869-1951), дипломата, Момчило Нинчић (1876-1949), министар иностраних послова, Коста Куманудија (1874-1962), једно време председник Народне скупштине, Војислав Маринковић (1876-1935), једно време председник владе и министар иностраних послова, Милета Новаковић (1878-1940), касније професор и декан Правног факултета у Београду ... (Љубодраг Димић, *Културна историја Краљевине Југославије* (Београд: Стубови културе, 1997), 188.).

⁶ Исто, 190.

⁷ „Према подацима из 1933. године, Министарство спољних послова поделило је 13 а министарство просвете 26 стипендија“ (Љубодраг Димић, *Културна историја Краљевине Југославије* (Београд: Стубови културе, 1997), 191.).

⁸ Вук Винавер, *Југославија и Француска између два светска рата* (Београд: Институт за савремену историју, 1985), 5.

⁹ Ђока Хаџи Павловић, (1866-1959).

¹⁰ Клеман Симон рођен је 1873, дипломирао право у Паризу, 1901. каријеру започео као конзул у Цариграду, 1911. био је отправник послова на Цетињу одакле је премештен у Србију, 1921. године именован је за посланика у Београду, 1924. постаје посланик у Атини, где остаје до 1927. Као посланик у Атини, радио је на пријатељству Француске и Југославије. Године 1933. Клеман Симон изабран је за почасног председника Француског клуба у Панчеву, заједно са Едуардом Ериом и Пол Емил Најзаром, министрима Француске. Почасну диплому лично му је предао у Атини члан француског клуба у Панчеву, Едмон Сокоп де Забронски.

¹¹ Светислав Петровић (1883-1945), књижевни и позоришни критичар, преводилац с француског, написао неколико уџбеника француског језика. Један од уредника *Српској књижевној гласнику*.

¹² Љубица Хаџи Павловић (1878-1959).

је Сидњенко), благајница Мара Поповић, библиотекар Ђока Ђурчин. У управни одбор ушло је још 16 чланова. Друштвене просторије биле су отворене од 8 до 20 сати и састојале се од читаонице са библиотеком, француским часописима и листовима, и собе за конверзацију.“

Клуб је убрзо по оснивању добио локал у улици Војводе Бојовића 15. На овој адреси остаје до 1936. године, када се сели у просторије које су припадале Дому Добротворне задруге Српкиња панчевачких, Војводе Бојовића 19. Његова организација била је истоветна ор-

одаје признање за рад и позива да Клуб пошаље списак од 60 књига које би биле уручене на поклон. Књиге из овог списка испоручене су јуна исте године, а такође и списак нових књига које би биле поклоњене у следећој години.

У 1930. години библиотека је увећана за 70 књига, које су набављане из средстава клуба, а у тој години издате су 763 пута, док је библиотеку водила Вера Ђурчин. На месту библиотекара Вера Ђурчин се задржала све до 6. новембра 1933. године, када се на седници управног одбора Француског клуба у Панчеву „захватила на части библиотекара, пошто напушта Панчево, тражи да је разреше те дужности, изјављује да и даље остаје члан Клуба.“¹⁴ На њено место Одбор је именовано Милеву Павловић, професорку Државне реалне гимназије. Она је на овом месту остала до 1. септембра 1936. године, њу је заменила Стојанка Лакић, а од 2. јануара 1940. године за другог библиотекара једногласно је на седници управног одбора примљена Феодора Филиповић.

У години 1934. Клуб је на поклон од Француске амбасаде добио 26 књига. Библиотека је достигла број од 700 књига на француском језику, из француске књижевности и свих области француске културе. Члановима клуба били су на располагању следећи часописи: *La Revue de Paris*, *L'Europe Nouvelle*, *Excelsior*, *Illustration*, *Vu* и *Vogue*.

Библиотека Француског клуба данас се налази у Градској библиотеци у Панчеву. Књиге носе печат Француског друштва, смештене су у магацинском фонду Одељења за научни рад и интерну позајмицу.

Период између два светска рата у друштвеном животу Панчева може се сматрати периодом културног раста и просперитета. Поред идеје панславизма и словенске солидарности, која се афирмише кроз Руско-југословенску заједницу и једну врсту Народног универзитета (Академије) коју је она основала, где су предавања држали познати професори Београдског универзитета, истовремено, кроз активности Француског клуба, имамо окретање идејама и вредностима европске културе и цивилизације. Ако узмемо у обзир да је, у односу на друге европске земље, Француска примила највећи број руских емиграната, што је у извесној мери био и резултат руске наклоности према француској култури и језику, следи да су Руси из Панчевачке колоније морали бити ангажовани у раду Француског клуба. Они су били професори француског језика, држали су предавања, руски уметници су наступали на чајанкама у Француском клубу. Секретарица клуба је, у једном периоду, била Русиња Кира Сидњенко. Држала је и курсеве француског језика, а наступала је на концертима у Клубу. Госпође Бутакова, Масалски и Лидија Минако-

Књига с посветом, поклоњена професорци Лидији Минаковој, чланици Француског клуба

ганизацијама других француских клубова у Краљевини (било их је око 70).

Одмах након оснивања, Француски клуб у Панчеву формира своју библиотеку. Из Париза је стигло 100 француских књига, затим је један део књига Француском клубу у Панчеву поконио београдски клуб „Les Amis de la France“ залагањем француског посланика на београдском двору Клемана Симона. Око 40 књига послао је париски Центар за пропаганду француског језика преко свог главног секретара Г. П. Лабееа. За књиге је, међу члановима Клуба, постојало велико интересовање. Клуб је располагао са четири најбоље француске ревије и три новине које су редовно стизале. Библиотека клуба стално се увећавала и већ 1924. године достигла је број од 254 књиге.

Први библиотекар био је Ђока Ђурчин, кога је, на редовној годишњој скупштини Клуба, 18. марта 1928. године, др Миховил Томандл предложио и за почасног члана због великих заслуга око оснивања и активног деловања Клуба.¹³

Познато нам је да је од 1927. године библиотекарка била Љубица Милутиновић. Отправник послова Француске републике у Београду, 3. априла исте године, упутио је писмо Француском клубу у Панчеву у којем му се

¹³ Историјски архив Панчево (даље ИАП), фонд бр. 542: Француско друштво Панчево.

¹⁴ ИАП, фонд бр. 542: Француско друштво Панчево.

ва такође су предавале француски језик. Русиња Јелена Николајевна Спиридонова у Панчеву је основала приватну Француску школу са забавиштем, а Француски клуб у Панчеву био је најактивнији у држави када се у његовом раду ангажовала наставница француског језика Мадлен Јермолајев. Многи Руси из Панчевачке руске колоније држали су, на разне теме, предавања у Клубу, а наступали су и руски уметници.

Главни домаћин руских емиграната након Октобарске револуције постала је Француска, док је, према извештају Лиге народа у Краљевину СХС, из Русије емигрирало 35.350 људи.¹⁵

У Паризу су се нашли познати руски писци Иван Буњин, Алексеј Ремизов, Александар Куприн, Борис Зајцев, Зинаида Гипиус, Мерешковски... тако да се ту развија богата издавачка делатност. Многе књиге руске емиграције штампане у Паризу између два рата можемо наћи у Библиотеци Руске колоније у Панчеву, а такође и издања штампана у истом периоду у Краљевини СХС (Југославији) сврстана у три библиотеке, „Савремени руски писци“, „Библиотека за младеж“ и „Дечја библиотека“.

Француски клуб у Панчеву престао је са радом почетком Другог светског рата, тачније 6. маја 1941. године. Наредба о забрани рада и основама удруживања Француског клуба у Панчеву издата је 28. маја од стране немачког војног заповедника у Србији. Према записнику о попису имовине, која је обављена 9. јуна 1941. године, покретна имовина Клуба састоји се од 3 ормана за књиге и библиотеке са 623 књиге. Одлуком о конфискацији имовине, коју је 20. маја 1954. године донео Секретаријат унутрашњих послова Народне републике Србије среза

¹⁵ Б. Никольский, „Русская эмиграция в цифрах“, *Русский колокол* 2 (1927): 76.

панчевачког у Панчеву, један клавир, власништво бившег Друштва пријатеља Француске, продао се Народном одбору Градске општине у Панчеву.

Почетком рата, са радом су престала и остала Француска друштва (њих око 70), која су била активна у Краљевини Југославији. Културни односи између Француске и Југославије обновљени су тек након Другог светског рата, оснивањем *Друштва за културну сарадњу Југославија–Француска*. Оснивачка скупштина одржана је 19. априла 1946. године, у малој дворани Коларчевог универзитета. Скупштини су присуствовали многи представници културног и политичког живота нове Југославије: Моша Пијаде, потпредседник Президијума Народне скупштине ФНРЈ; Едвард Кардељ, потпредседник Савезне владе; Станоје Симић, министар иностраних послова; др Александар Белић, председник Академије наука, а од Француза, француски амбасадор Жан Пајар са супругом. Скупштину је свечаним говором отворио председник Президијума Народне скупштине Србије и професор универзитета др Сениша Станковић, после чега је Скупштина усвојила правила Друштва за културну сарадњу Југославија–Француска.

Друштво за културну сарадњу Југославија–Француска променило је 1994. године назив у *Алијанса Југославија–Француска*. Ово друштво је од 1998. у десетак градова Србије основало своје огранке (*Алијансе*). *Алијанса* у Београду поново мења име 2002. године и данас постоји под називом *Друштво за културну сарадњу Југославија–Француска*. Од 2003. године, у Београду постоји и *Друштво пријатеља Француске*.

У Панчеву никада није обновљен рад Француског клуба.

Library of the French club in Pancevo

Abstract

On September 11, 1921 the French club was established in Pančevo with the purpose of spreading the French culture and language among our people. Right upon its establishing, French club in Pančevo founded its library. As the time was passing, the library reached the number of 700 French books, from French literature and from all areas of French culture. Big contribution to the activities of the club was made by Russian emigrants who lived in Pančevo. Cultural cooperation between Kingdom of Yugoslavia and Republic of France was spreaded also by celebrating anniversaries, important historical dates of both nations, ceremonial academies and commemorations, by organizing „French day“. Cultural relations between France and Yugoslavia were renewed after World War II, by establishing The Society of Cultural cooperation Yugoslavia – France.

Key words:

French influence in Serbia and Vojvodina, French club in Pancevo, Library of the French club, Russian emigrants, Cultural history of Pancevo

ЛИТЕРАТУРА

1. Винавер, Вук. *Југославија и Француска између два светска рата*. Београд: Институт за савремену историју, 1985.
2. Димић, Љубодраг. *Културна историја Краљевине Југославије*. Београд: Стубови културе, 1997.
3. Ђорђевић, Јован. „Доситеј Обрадовић као социолог“. У: Младен Лесковац. *Доситеј Обрадовић*, 359. Београд: Српска књижевна задруга, 1962.
4. Костић, Мита. „Прве појаве француске културе у српском друштву“. *Гласник Историјског друштва у Новом Саду* 2, 1-2 (1929).
5. Никольский, Б. „Русская эмиграция в цифрах“. *Русский колокол* 2 (1927).